

12.YILDIZLARIN SÜREKLİ TAYFI(DEVAM)

- **Rosseland Ortalama Donukluğu**
- Rosseland ortalamasını elde etmek için önce ayrı ayrı tek renk soğurma katsayılarını toplamalıyız:

$$\kappa(\nu) = \kappa_{bs}(\nu) + \kappa_{ss}(\nu) + \kappa_e$$

- Bu, toplam tek renk soğurma katsayısıdır. Bunu zorlama ile ışınım çarpanı

$$1 - e^{-h\nu/kT}$$

- ile çarpıp Rosseland ortalamasını bulmak gerekir.
Ancak,

12.YILDIZLARIN SÜREKLİ TAYFI(DEVAM)

$$\frac{1}{\kappa} = \frac{\int_0^{\infty} \frac{u^3}{D(u)} \cdot \frac{e^u \cdot u^4}{(1-e^{-u})(e^u-1)^2} du}{\int_0^{\infty} \frac{e^u \cdot u^4}{(e^u-1)^2} du} = \frac{\int_0^{\infty} \frac{1}{D(u)} \cdot \frac{u^7 e^u du}{e^{-u}(e^u-1)(e^u-1)^2}}{4 \underbrace{\int_0^{\infty} \frac{u^3 du}{e^u-1}}_{\frac{\pi^4}{15}}}$$

$$\frac{1}{\kappa} = \frac{15}{4\pi^4} \int_0^{\infty} \frac{1}{D(u)} \cdot \frac{u^7 e^{2u}}{(e^u-1)^3} du$$

D(u) ardışık soğurma kenarları arasında sabit kaldığına göre $u_i > u > u_{i+1}$ aralığındaki değerini

$$\mathbf{D}(u_i, u_{i+1})$$

ile gösterelim. Bu frekans aralığında integral dışına çıkarabiliriz.

12.YILDIZLARIN SÜREKLİ TAYFI(DEVAM)

$$\frac{1}{\kappa} = \frac{15}{4\pi^4} \left[\frac{1}{D(u_0, u_1)} \int_{u_1}^{u_0=\infty} \frac{u^7 e^{2u}}{(e^u - 1)^3} du + \frac{1}{D(u_1, u_2)} \int_{u_2}^{u_1} \frac{e^{2u} u^7 du}{(e^u - 1)^3} + \frac{1}{D(u_2, u_3)} \int_{u_3}^{u_2} \dots + \dots \right]$$

$$\frac{1}{\kappa} = \frac{15}{4\pi^4} \left[\frac{1}{D(u_0, u_1)} \int_0^{u_0=\infty} \frac{e^{2u} u^7}{(e^u - 1)^3} du - \int_0^{u_1} \frac{e^{2u} u^7}{(e^u - 1)^3} du \right] + \dots + \frac{15}{4\pi^4} \frac{1}{D(u_{n-1}, u_n)} \left(\int_0^{u_{n-1}} - \int_0^{u_n} \right)$$

$$\frac{1}{\kappa} = \frac{15}{4\pi^4} \sum_{i=0} \frac{S(u_i) - S(u_{i+1})}{D(u_i, u_{i+1})}$$

Burada $u_0 = \infty$ ve $S(u_i) = \int_0^{u_i} \frac{e^{2u} u^7}{(e^u - 1)^3} du$

Strömgren, $(15/(4\pi^4)).S(u)$ fonksiyonunu, **u**'nun çeşitli değerleri için çizelgeledi. Bu, verilen bir kimyasal bileşim için soğurma katsayısını hesaplamayı kolaylaştırdı.

12.YILDIZLARIN SÜREKLİ TAYFI(DEVAM)

- **12.4. H⁻ Soğurması:**
- Yıldız yüzeylerinde **iyonlaşma** dışlanabilecek kadar az olduğundan **soğurmada nötr atomlar ve moleküller hesaba katılmalıdır**. Nötr H'de en bol atom olduğundan önce bunu gözönüne almak gerekir.
- **Sıcak yıldızlarda (O, B, A türü)** nötr H'in soğurması sürekli soğurmayı açıklamaktadır. Başka bir deyişle kuramsal olarak hesaplanan sürekli tayf, gözlemlerle uyuşmaktadır. Fakat **daha soğuk yıldızlarda (Güneş gibi)** teori ile gözlemler birbirine **uymamaktadır**: Hesaplar oldukça belirgin bir **Balmer süreksizliği gösterirken, gözlemler $\kappa_{\nu} \approx \text{sabit}$ alındığında daha iyi açıklanmaktadır**.

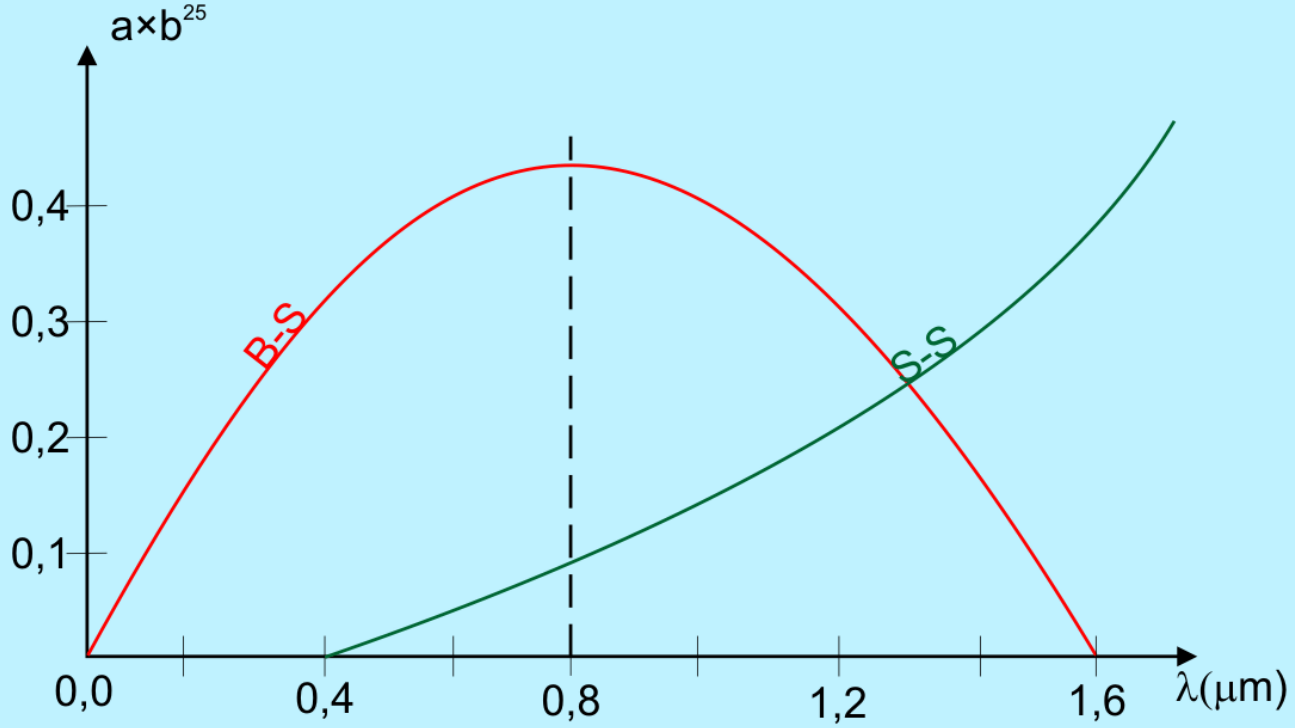
12.YILDIZLARIN SÜREKLİ TAYFI(DEVAM)

- Gözlemler ve hesaplar arasındaki bu uyumsuzluk, Wildt tarafından 1938'de yıldız atmosferlerinde negatif H iyonunun var olduğunu ileri sürmesiyle açıklandı. H^- iyonunu laboratuvar da elde etmek henüz mümkün olmamıştı ama, kuantum mekaniği hesapları ile onun var olacağı fizikçiler tarafından öngörülmüştü. Daha sonra 1950-1955'te laboratuvar da H^- iyonunun sürekliliği gözlemlendi. Bu iyon H çekirdeği etrafında dolanan iki elektrondan meydana gelmiştir ve iyonlaşma potansiyeli **0.754 eV**'tur tek bir kararlı enerji düzeyi vardır. $\lambda = hc/E = (hc/0.754 \text{ eV})$ eşitliğinden $\lambda = 16450 \text{ \AA}$ bulunur. O halde H^- iyonu bu λ 'dan daha küçük dalgaboyundaki ışınımı soğurarak iyonlaşır; yani nötr H ve serbest elektrona çözülür. H^- nin soğurma tayfı sürekli bir soğurmadır; kenar **16450 \AA**'a düşer, sonra düzgün olarak artar ve **8500 \AA** civarında maksimum olur ve sonra küçük dalga boylarına doğru azalır. H^- iyonu tarafından bu bağlı-serbest soğurmaya ek olarak serbest-serbest geçişler de vardır. Bu H^- iyonunun kuantumlanmamış geçişleridir. Yani nötr H atomunun yakınından geçen bir serbest elektronun kinetik enerjisinin değişimine karşılık gelir.

12.YILDIZLARIN SÜREKLİ TAYFI(DEVAM)

- H^- nin **soğurma katsayısının hesabı** çok zordur, özellikle de **serbest-serbest** geçişler için. Çeşitli araştırmacılar tarafından yapılan hesapların sonuçları şekil **12.6**'da gösterilmektedir.
- Şekil **12.6**. da H^- **iyonunun** ($T=6300$ °K ve $P_e=1$ dyn/cm² olan atmosfer için) **soğurma katsayısına** ilişkin grafik gösterilmektedir.
- Görüleceği gibi **serbest-serbest geçişlerin** katkısı **kısa dalgalarda azdır**. λ **artıkça artar** ve **kırmızıötede boşlanamayacak hale** gelir.

H⁻ iyonunun soğurma katsayısı
(T=6300°K ve P_e=1dyn/cm⁻² olan atmosfer için)

Şekil 12.6. H⁻ iyonunun soğurma katsayısı.

12.YILDIZLARIN SÜREKLİ TAYFI(DEVAM)

- H^- soğurmasını hesaplamak için, nötr H atomlarına nazaran H^- iyonlarının sayısını hesaplamak gerekir. Bunun için Saha formülünü kullanabiliriz. H^- nin temel seviyesi bir tekli (**singlet**) S durumu olduğuna göre onun istatistik ağırlığı 1'dir. Nötr H atomunun temel seviyesinin istatistik ağırlığı 2 'dir. $n>1$ düzeyleri için uyarılma enerjileri büyük olduğundan bu düzeylerdeki atomların sayısı temel düzeydekiyle karşılaştırıldığında boşlanabilir. Bu nedenle $u(H)=2$ 'dir.

12.YILDIZLARIN SÜREKLİ TAYFI(DEVAM)

- Saha kanunu kullanılarak $\frac{N(H)}{N(H^-)}$ bulunabilir.

$$\log \frac{N(H)}{N(H^-)} = 2,5 \log T + \log \frac{4}{1} - 0,754\theta - \log P_e - 0,48$$

- Eğer $N(H^-)$ yi, **bağlı-serbest geçiş** için **bir iyonun soğurması** ile çarparsak **bağlı-serbest H^- soğurma katsayısını** elde ederiz.
- **Geç tip yıldızlarda nötr H'in soğurması azdır. Çünkü temel seviyededir.** Lyman serisi limitinden başlar, yani $\lambda \leq 912 \text{ \AA}$ dadır. Bu **morötesi bölgede bu yıldızların ışınımı zayıftır.** Görsel bölgede **sürekli soğurma için $n=3$ düzeyine uyarılmış H atomları gerekir.** Bunun **uyartılma potansiyeli** büyüktür ($\sim 12.1 \text{ eV}$). O halde **Güneş** gibi **geç tür yıldızların atmosferlerinde böyle uyarılmış H atomlarının sayısı da azdır. Nötr H'in bol olmasına karşın soğurmadaki rolü küçüktür. Çünkü soğurma katsayısı, ışınım şiddetinin az olduğu frekanslarda büyüktür.** Bu nedenle **F'den daha geç tür yıldızlarda nötr H'in soğurması önemsizdir.**

12.YILDIZLARIN SÜREKLİ TAYFI(DEVAM)

- H^- in soğurma katsayısı, K, M, N yıldızlarının ışınımının yüksek olduğu dalgaboyu bölgesinde bir maksimuma sahiptir. O halde H^- iyonu bu yıldızların atmosferindeki sürekli soğurmada önemli bir rol oynayabilir. Yalnız H^- iyonunun toplam sürekli soğurmaya katkısı, H^- nin bolluğuna, yani cm^3 teki sayısına bağlıdır. Bu ise nötr H'nin bolluğuna ve elektron yoğunluğuna (N_e) bağlıdır. Bu yıldızlarda nötr H boldur. Çünkü bu sıcaklıklarda hemen hemen hiç iyonlaşmaz, ancak aynı nedenle serbest elektron sayısı da azdır. Dolayısıyla M ve N yıldızlarında H^- nin hemen hiç rolü yoktur. K yıldızlarında N_e yükseldiği için H^- kendini hissettirir. Güneş gibi yıldızlarda negatif H iyonunun soğurması baskındır, ancak burada metallerin de soğurmaya katkısı vardır. Na($\chi=5.15$ eV), Mg($\chi=7.61$ eV) ve Ca($\chi=6.09$ eV) gibi nötr metallerin iyonlaşması sürekli soğurmaya katkıda bulunur. Böylece serbest elektronların sayısının artması H^- nin oluşumunu da sağlar. Yalnız, bu metallerin temel seviyelerinden iyonlaşmanın sürekli soğurmaya katkısı, tayfın mavi bölgesine düşer, o halde $\lambda > 3000$ Å dalgaboyundaki ışınım bu iyonlaşmada etkisizdir. O halde optik bölgede metallerin sürekli soğurmaya katkıları uyarılmış seviyelerdeki metallere Boltzmann formülü uygulanırsa görülür ki bu atomların önemli bir kısmı uyarılmış seviyededir ; ancak görsel bölgede soğurmaya katkıları H^- nin yanında önemli değildir.

12.YILDIZLARIN SÜREKLİ TAYFI(DEVAM)

- **G'**den daha erken yıldızlara gidildikçe H^- iyonunun önemi azalır. Çünkü uyarılmış **H** atomlarının sayısı gittikçe artar ve H^- nin bolluğu fotoiyonizasyon nedeniyle azalır. Erken **F** ve geç **A** türlerinde nötr **H** soğurması baskındır.
- Daha da sıcak yıldızlarda nötr ve iyonlaşmış **He** da katkıda bulunmaya ve serbest elektronlar tarafından saçılma da önemli bir rol oynamaya başlar.
- Geç **K**, **M** yıldızları için, molekül soğurması önemlidir. Özellikle **M** yıldızlarının sürekli tayfı moleküllerin geniş bantları ile bozulmuştur. Molekül bantları için yeterli bir opasite kuramı olmadığından, doğrudan doğruya gözlemlere bakılır. Gözlemlere göre **M** yıldızlarının fotosferlerinden geçen ışınımın azalması ve bantların oluşumu, gerçek soğurmadan çok molekül saçılmasından ileri geldiği sanılmaktadır.